

Trávníček, František

[Šachmatov ... vykládá české střídnice za ě ...]

In: Trávníček, František. *K střídnicím za praslovanské ě v českém jazyce*. V Brně: Filosofická fakulta, 1923, pp. 29-30

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/126407>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

je tu také *a*; u Suchého 12 jen v slově *maso*, v jiných nářečích veskrze.

Tu všude šlo o praejotaci skoro napořád jen po retnicích. V střední slovenštině je praejotace v dlouhých slabikách po všech souhláskách: *piaty, viazat, čiaska, žiadať*, 3. plur. *nosia, vozia* atd. Ve východní slovenštině je *a* zpravidla nepraejotováno; praejotaci má po retnicích, v koncovkách pak i po jiných souhláskách.

Nejasné je, co praví Kašík 22 o středobečevském nářečí: „Následuje-li po retnicích praejotovaná samohláska, jest slyšeti v nářečí středobečevském [rovněž] jen *v'*, *b'*, *p'* a nikoli *j*: . . . *v'adnút, hříb'a* . . .“⁴. Transkripcie *v'* znamená palatalisované *v*, takže píše-li Kašík *v'adnút*, nejde tu o praejotovanou samohlásku, alespoň není označena.

A nejasné je, co čteme u Loriše 17: „Souhlásky *b*, *p*, *v*, *f*, *m* jeví měkčení jen ve spojení s *-ja*, *-ju* a hláskami praejotovanými, ať jsou původu jakéhokoliv. To jsou zejména *ě* a *ia* vzniklé z nosovky *ę*. Příklady: . . . *hříb'a, p'ata* . . .“⁴. I tu se mluví o praejotovaných hláskách, ale v transkripci není praejotace označena. Snad oba dialektologové chtějí říci, že je tu *p'ia* atd., nikoli *pja*.

Za druhé bývá praejotace před *e*: *pět, devět* atd. Pokud vykládáme *ě* z *'a*, nikoli z *ä*, jde o praejotaci jako v staročes. *dušě*, která se po retnicích na části území čes. jazyka drží dodnes — s tím rozdílem, že se dnes vyslovuje zpravidla *pjet*, kdežto v staré češtině se vyslovovalo *p'et* —, jinde zanikla. V střední a východní slovenštině není *e* (středoslovens. místy *peť, meso*, východoslovens. *pametac*) z *ě*, protože zde *e* vzniklo přímo z *ä*, takže nelze mluvit o ztrátě praejotace, nýbrž o střídnicí nepraejotované od původu.

13. Šachmatov (Сборникъ Отдѣленія русск. яз. и словесн. sv. 66, č. 6, 67 a násl.) vykládá české střídnice za *ę* tak, že z něho povstalo nejprve *a*, které se jako každé *a* po měkké souhláске změnilo v *ä*. A teprve z tohoto *ä* vyvozuje Šachmatov dějinné střídnice. Viděli jsme, že již Jagić vykládal české dějinné střídnice za *ę* z *ä*. jenže toto *ä* vyvozoval přímo z *ę*, nikoli z *ä* povstaleho vývojem *ę*: *ä*: *ä*: *a*: *ä*. Je to jakási obměna Gebauerova výkladu o přehlásce; podle Gebauerova byl vývoj *a*, *á*: *ě*, *ie*, kdežto podle Jagiće a Šachmatova *a*, *á*: *ä*, *ä*: *ě*, *ie*. Tak si vykládá Šachmatov také dějinné střídnice za pračes. *'a*, *'á* jiného původu než z *ę*: na př. praslovans. *časъ, časi* dalo podle Šachmatova do češtiny *čas, časi*, pak *čas, česi*.

Šachmatovův výklad čes. střídnic za *ę* předpokládá na př. od praslovans. *pęta* k čes. dějinnému *pata* tento vývoj: *pęta* — *pata* — *pāta* — *pata*. Jak svědčí lat. *Venceslaus* (sr. Gebauer I, 44), měla čeština

nosové *e*, vlastně *ä*, ještě v rané době dějinné*. V době přehlásky bylo již *pata*, vzniklé z *päta*. A tu je málo podobno pravdě, že se za tak krátkou dobu změnilo *pęta* (*päta*) v *pata*, *päta* a zase v *pata*. Proto se nabízí výklad, že se *pęta*, vlastně *päta* (*päta*) změnilo hned v *pata*, a nikoli tak, jak vykládá Šachmatov.

---

* Jméno *Venceslaus* nelze pokládati za svědectví, že čeština neměla *ä*, nýbrž jen *ę*, neboť je nasnadě výklad, že *Venceslaus* je nedokonalá grafika místo *Väce-*.